

DESPRE GRAVORUL MEDALIEI COMEMORÎND ELIBERAREA TIMIȘOAREI DE SUB TURCI (1716)

de FRANCISC PAPP

La 12 octombrie 1716, după un îndelungat și greu asediu, cetatea Timișoarei fu eliberată de oastea imperială condusă de prințul Eugeniu de Savoia. 164 de ani de ocupație otomană luară astfel sfârșit în Banat, dar și înlocuiți fiind cu o nouă suprație, cea habsburgică. Pentru Imperiul habsburgic, victoria de la Timișoara echivala nu numai cu un răsunător succes militar, dar și cu substanțiala înlesnire a deschiderii de drum mai departe, spre răsărit. Curând fu ocupată Oltenia, oastea prințului Eugeniu ajungând chiar pînă în Moldova. După izbînda aceluiasi conducător militar de mare talent la Belgrad (16 august 1717), s-a ajuns în vara anului 1718 la pacea de la Passarowitz, moment de seamă în procesul de declin al puterii otomane și de consolidare a celei habsburgice pe linia Dunării.

Evenimentul de la Timișoara a fost celebrat, la fel ca alte succese militare austriece, și prin emiterea unor medalii comemorative care formează o frumoasă și încheată serie medalistică. Ea a atras atenția a numeroși cercetători, care au studiat-o fie în întregime, fie ocupîndu-se de probleme legate de unele piese ce o compun.

La începutul veacului nostru, Istvan Berkeszi stabilea 12 tipuri principale ale medaliei, cu numeroase variante¹, criteriul de distincție fiind, în primul rînd, cel al persoanei gravorului (sau gravorilor, în cazul pieselor - se pare, majoritare ca număr - cu aversul, respectiv reversul datorate unor meșteri deosebiți), dar și al deosebiriilor de imagine și legendă pe reversul aceloră dintre medaliiile seriei care reprezintă pe avers portretul împăratului Carol al VI-lea (de altfel, în clasificarea lui Berkeszi, 9 din cele 12 tipuri prezintă asemenea avers, cu variante de legendă și de execuție a feței, capilației, vestimentației). În amintita clasificare, două tipuri principale (nr.4 și nr.7), primul cu două subtipuri (nr.5, 6), iar cel de al doilea cu unul singur (nr.8), înfățișează pe revers planul cetății Timișoara. Distincția tipologică se justifică - și, pe bună dreptate - prin deosebirile nete ale imaginii și, parțial, ale legendei ambelor fețe ale medaliiilor respective. Cît privește aversul, în imagine împăratul apare, pe medaliiile nr.4-6, în cămașă de zale peste care îmbracă o mantie; în schimb, medaliiile nr.7-8 îl reprezintă fără cămașă de zale, numai în mantie prinsă la umăr cu un gen de cataramă; se deosebesc și poziția feței, detaliile ei, capilația. (Deosebirile de legendă nu mai sînt atît de conclu-

dente, întrucât legenda subtipului 6 este identică cu cea a numerelor 7-8). Reversul medaliilor Berkeszi nr.4-6 prezintă altă legendă decât cea de pe reversul numerelor 7-8, iar în imagine, planul Timișoarei apare cu deosebiri asupra cărora vom reveni.

În privința autorilor acestor medalii, un amplu studiu al lui Gyula Rudnay asupra vieții și operei gravorului Daniel Warou², precum și o notă publicată câțiva ani mai târziu de Lajos Huszár³, clarifică, se pare, în deplină măsură paternitatea pieselor Berkeszi nr.4-6. Este vorba, în cazul aversului piesei nr.4, de Daniel Warou (sigla de pe Av. : W), iar al pieselor nr.5 și 6, de Martin Brunner (sigla de pe Av. : MB și nu VB cum o dădea Berkeszi). Warou, de origine suedeză, fusese în bună parte a vieții meșter gravor la Kremnica, dar majoritatea lucrărilor le executase, totuși, la Viena, ca Hofmedailleur. Brunner este legat prin activitatea sa de Nürnberg. În ceea ce privește reversul acestor medalii, Rudnay⁴ și Huszár⁵ se gândesc amândoi fie la persoana lui Warou ca gravor, fie la cea a unui renumit meșter augsburghez, Christian Wermuth, gravor de medalii, pe atunci, al curții regale prusiene. Huszár amintește că pentru imaginea planului Timișoarei există ștanța originală în colecția de ștanțe a monetăriei vieneze, iar catalogul de ștanțe menționează sigla de gravor W; autorul citat înclină pentru persoana lui Warou corespunzând acestei sigle, tocmai pentru că ștanța se afla depozitată la Viena⁶. Huszár demonstrează că această reprezentare a planului cetății Timișoara reproduce, până în cele mai mici amănunte, partea de mijloc a unei gravuri executate cu ocazia aceluiași eveniment istoric care a dat naștere și seriei medalistice în discuție, și care se intitulează "Plan der kayser. Attaque vor Temessvar angefangen dē 7 bris Anno 1716"⁷.

Deși foarte asemănătoare mai ales cu piesa Berkeszi nr.6, totuși piesele nr.7 și 8 prezintă o seamă de deosebiri pe ambele fețe ale medaliei, deosebiri care atrag atenția asupra gravorului care va fi executat acest tip. Este, de altfel, tipul descris și reprodus de Resch în cuprinzătorul său repertoriu de monede și medalii transilvănene⁸. Piesa Berkeszi nr.7, din argint, este descrisă după cum urmează:

Av.: bustul lui Carol VI spre dr., în mantie, fără cămașă de zale; de jur-împrejur, legenda: CAROLVS VI. D·G· - ROM·IMP· SEMP·AVG. Sub umărul împăratului, sigla V.

Rv.: în imagine, cetatea Timișoarei. De jur-împrejur, legenda: TRANSYLVANIA METV AC INSIDII S LIBERATA.

Jos, în exergă: THEMESVARIO OCCVP./D.12.OCT.1716.

Piesa nr.8, din cositor, prezintă deosebiri minime în reprezentarea imaginii de pe avers și, în locul literei V, sigla este v (mai mică decât precedentă)⁹.

Autorii care au stabilit identitatea gravorilor aversului pieselor Berkeszi nr.4-6 nu se ocupă de acestea două mai în urmă amintite, și din motive lesne de înțeles: ei nu se interesau, atunci, de cel ce se marca cu sigla V. Atare preocupare mi-a fost însă sugerată de piesa

1

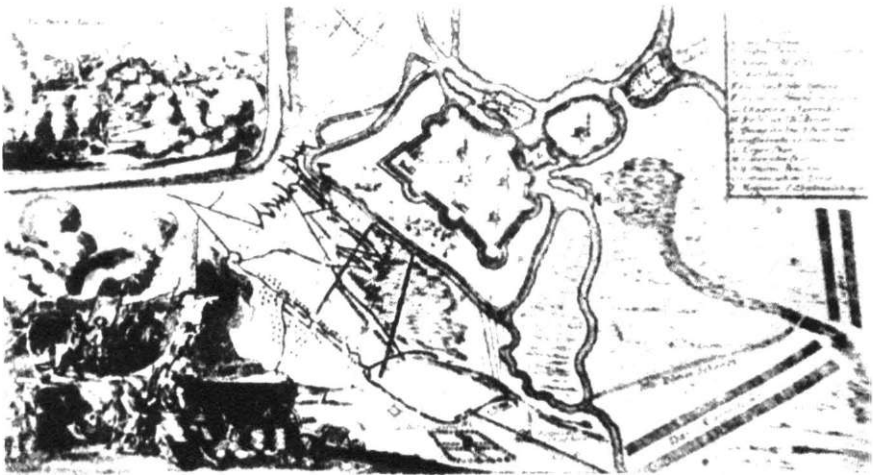
2

3

4

5

analogă cu Berkeszi nr.8 pe care, documentându-mă pentru întocmirea unui album al monedei și medaliei transilvane din sec.XVI-XVIII, am înfățișat-o în patrimoniul Muzeului Țării Bârsei¹⁰.

Față de aversurile semnate de Warou și Brunner, aversul piesei în cauză (deci, al medaliei Berkeszi nr.8) (fig.2) este cel mai apropiat de acela al piesei Berkeszi nr.6 (fig.1). Este singurul care prezintă o legendă cu text identic, iar în imagine vestimentația împăratului este foarte asemănătoare; lipsește cămașa de zale, e drept, dar mantaua, căderea ei pe umerii figurii înfățișate, sînt înrudit concepute cu Berkeszi nr.6.

Fața mai plină, trăsăturile mai plastic redată denotă un meșter versat, în pofida unei anume rigidități a poziției (poate pentru că meșterul cu sigla V acordă capului un spațiu mai mare, decît Brunner care imprimă bustului ceva mai multă naturalitate). Ceva mai grosier decît la Brunner apare și desenul buclelor părului. Deci, un oarecare schematism în detaliile capilației și vestimentației; în schimb, calități în modelarea feței.

Dar cine este acest meșter V ?

Atît Resch, cît și, cîtiva ani mai tîrziu, Berkeszi ne dezvăluie numele său: Vestner. Este vorba despre cunoscutul gravor din școala de la Nürnberg Georg Wilhelm Vestner (născ.la Schweinfurt, 1 sept. 1677 și decedat la Nürnberg, 24 nov.1740), care semna, printre altele, cu inițiala V¹¹. Gravor al episcopului de Würzburg în 1720, gravor de medalii al curții și cămării bavareze în 1732, Vestner a fost autorul a sute de medalii dedicate unor personalități și evenimente contemporane¹². Din sursele accesibile nouă nu am putut dobîndi certitudinea - pe care Resch și Berkeszi o vor fi avut - că Vestner a executat și o medalie (sau medalii) ce comemorează evenimentul de la 12 octombrie 1716; pînă la e ne asigură, rămîne să acceptăm, ipotetic, atribuiriile celor doi autori acum amintiți.

Dar această atribuire cîștigă în importanță atunci cînd trecem la reversul medaliei brașovene (respectiv, Berkeszi nr.8).

Confruntînd imaginea planului de cetate de pe reversul medaliei semnate de Martin Brunner (Berkeszi, nr.6) (fig.3) cu cea a celui "Plan der kayser. Attaque ..." (fig.4), observăm din primul moment corespondența între cele două reprezentări, fapt remarcat încă de Huszár. Se potrivesc nu numai detaliile (ca să exemplificăm numai cu numărul și forma turnurilor de apărare ale incintei), dar și unghiul sub care privim gravura; o exactitate - utilizînd termeni moderni - de-a dreptul fotografică. Aceasta este imaginea a cărei ștanță se află în colecția monetăriei vieneze și al cărei autor, dintre Warou și Wermuth, Huszár înclină să-l vadă în cel dintîi. Și să privim, acum, imaginea de pe reversul medaliei brașovene (fig.5). Chiar abstracție făcînd de textul diferit al legendei, remarcăm de la început deosebirea de poziție a celor două reprezentări. Cea de pe reversul medaliei lui Brunner apare în unghi înclinat circa 45°, exact ca în gravura originală, pe cînd cea

de pe reversul medaliei lui Vestner se situează în axă verticală perfectă, de 90° , pe orizontala dată de legenda din exergă. Dincolo de aceasta însă, sînt evidente și deosebiri de detaliu: trasarea rigidă a conturilor incintei interioare, forma de asemenea mai rigid desenată a bastioanelor, disproporțiile spațiului delimitat prin linii exterioare incintei (conturul șanțului de apărare ș.a.). Chiar nefînd atenție deosebirii de înclinație a întregii reprezentări față de cea anterior amintită (ea s-ar putea datoră și aplicării în alt unghi a ștanței pe placa aflată în lucru), nu putem face abstracție de numeroasele detalii deosebite prezente în această imagine, care vădesc utilizarea unei alte ștanțe decît în cazul medaliei cu aversul Brunner.

Este știut că seria medalistică în cauză, supusă unui procedeu general aplicat, a apărut prin asamblarea a diverse reprezentări pe avers cu un revers invariabil¹³. Asamblarea acestor medalii se făcea la Viena; iar dacă autorul reversului Berkeszi nr.6 (ca și al celor nr. 4 și 5) este Warou, însăși execuția acelei imagini se va fi operat la Viena. La elaborarea diverselor tipuri ale medaliei Timișoarei au contribuit, e drept, artiști nu numai vienezi, ci și din Augsburg, Nürnberg etc. (e și cazul lui Brunner). Vestner era și el nürnbergez, și totuși, pe reversul ambelor sale medalii apare o imagine, deși fin lucrată, totuși inexact a planului de atac cunoscut. Deci, executantul acestei imagini nu poate fi identic cu cel al reprezentării în unghi de 45° a planului de cetate.

În această situație, fără a ne putea pronunța acum definitiv asupra persoanei gravorului și locului unde a fost executat reversul medaliiilor Berkeszi nr.7 și 8, trebuie să presupunem că el este opera lui Vestner sau a altui gravor nürnbergez, lucrată fiind la Nürnberg, pe baza unei gravuri originale sau a unui desen care se deosebea prin unghiul de înclinație de "Plan"-ul anterior menționat, fiind și de un schematism sensibil mai pronunțat decît acel plan.

Așadar, semne de întrebare mai planează încă deasupra problemei; ele merită însă chiar și răspunsuri ipotetice. Continuarea preocupărilor este îndreptățită de calitatea acestei serii medalistice premergătoare creării, în 1727, a Academiei de gravori din Viena, care va marca izbînda deplină a barocului și în arta medalistică austriacă.

NOTE

- 1 István Berkeszi, Temesvár emlékérméi, în TörtéregÉrt, XXIV (1908) p.105. Seria tipologică se bazează pe materialul înregistrat de autor la muzeele din Timișoara, Budapesta, Viena, precum și pe acele din unele mari colecții particulare ale vremii.
- 2 Gyula Rudnay, Warou Dániel körmöcbányai fűvésnök (1674-1729), în NK, XXXII-XXXIII (1933-1934), p.34-83.

- 3 Lajos Huszár, Temesvár visszavételére készült érem metszetmintaképe, în NK, XLII (1943), p. 62-63.
- 4 Rudnay, op.cit., p.73.
- 5 Huszár, op.cit., p.63.
- 6 Ibidem și nota 5.
- 7 Ibidem.
- 8 Adolf Resch, Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart, Hermannstadt, 1901, p.233, nr.129-130, pl.70/129.
- 9 Berkeszi, op.cit., p.109-110.
- 10 Nr.inv.13.789. Mulțumesc încă o dată colegei Luana Popa, șef de secție la Muzeul Țării Bîrsei, pentru amabilitatea de a-mi fi pus la dispoziție, printre alte piese monetare și medalistice, și pe aceasta în discuție.
- 11 Cf.G.K.Nagler, Die Monogrammisten, V, München-Leipzig, 1881, p.196-197 (nr.985). Precizăm că nici Warou, nici Wermuth nu utilizează drept monogramă această inițială.
- 12 Cf. Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart, begr. v.Ulrich Thieme und Felix Becker. Hrsg.v. Hans Vollmer, Bd. 34, Leipzig, 1940, p.313.
- 13 Vezi Huszár, op.cit., p.62.

AUTOUR DU GRAVEUR DE LA MÉDAILLE DÉDIÉE À LA LIBÉ- RATION DE TIMIȘOARA DE SOUS LES TURCS (1716)

Résumé

On confronte deux pièces d'une série de médailles commémorant la victoire des Habsbourg à Timișoara (le 12 Oct.1716). Elles sont publiées par István Berkeszi (voir note 1).

Le droit de la pièce Berkeszi no.6 (fig .1) est gravé par Martin Brunner, pendant que celui de la pièce Berkeszi no.8 (fig.2) appartient au graveur Georg Wilhelm Vestner, tous les deux de Nürnberg. En discutant les traits communs et les différences des deux pièces, l'auteur aboutit à la conclusion que le revers de la pièce Berkeszi no. 8 (fig.5) a eu comme modèle - très probablement - un exemplaire nürnbergois de la gravure représentant le Plan d'attaque de la forteresse de Timișoara, dont un exemplaire se trouvant à Vienne (fig.4) a servi comme modèle pour le revers de la pièces Berkeszi no.6 (fig.3). Le revers en discussion peut être l'oeuvre de Vestner ou bien d'un autre graveur de Nürnberg.